

Klasa jako struktura formalna i nieformalna

Marta Karczewska

Określenie grupy społecznej w socjologii jest dużo.

Grupą społeczną określa się zbiór ludzi traktowany jako całość (zespół) wyróżniany ze względu na jakąś odpowiednio doniosłą łączącą ich więź społeczną, obiektywną lub subiektywną.¹

J. Szczepański określa wręcz grupę jako „... system czyli układ zamknięty, wydzielony z całości rzeczywistości społecznej, oddzielony wyraźnie od innych zbiorowości, a funkcjonalnie włączony w tę całość.”²

W klasie szkolnej występują wszystkie elementy składowe grup społecznych³, dlatego też śmiało możemy ją nazwać taką grupą.

Nie można w sposób prawidłowy oddziaływać wychowawczo w toku lekcji szkolnych bez dobrej znajomości struktury klasy (formalnej i nieformalnej) oraz jej oblicza społecznego.

Mówiąc o strukturze nieformalnej interesującej nas grupy społecznej mamy na myśli strukturę utworzoną w sposób spontaniczny charakteryzującą się następującymi elementami: między członkami grup nawiązują się trwałe stosunki osobiste, na tle tych stosunków powstają normy regulujące zachowanie członków grupy oraz gdy w ramach funkcjonują cele autonomiczne, wpływające na układ pozycji i ról.⁴

Grupy formalne natomiast są tworzone celowo, mają określone zadania rzeczowe i określają strukturę organizacyjną.⁵

Podstawą zaliczania klasy do grup celowych jest fakt, że została ona uformowana przez „osoby trzecie” dla realizacji określonych zadań, jak zdobywanie wiedzy, umiejętności, nawyków itp. Wychowawca, organizujący życie klasy, nie jest sam. Prace swą wykonuje pod kierunkiem dyrektora szkoły i przy współpracy z innymi nauczycielami.

Przez strukturę organizacyjną klasy szkolnej Konarzewski rozumie: „Każda klasa jest częścią składową szkoły będącej instytucją o określonych funkcjach w społecznym podziale pracy jako część składowa podlega świadomemu ustrukturuowaniu odzwierciedlającemu ideologię systemu oświatowego.”⁶

Zasady doboru uczniów do klas są uregulowane przepisami szkolnymi, np. przy przyjmowaniu dzieci do klasy I szkoły podstawowej i kryterium wieku (6-7 lat).

Zaś już następne klasy, począwszy od II powstają jako wynik segregowania uczniów według ich postępów w nauce szkolnej.

Prócz doboru uczniów na oblicze społeczne klasy wpływa także rozmieszczenie uczniów w ławkach (przy rozmieszczeniu bierze się pod uwagę: wzrost, wady: niedowidzenie, niedosłyszenie – rzadko osobowość uczniów).

Oblicze społeczne klasy kształtuje się pod wpływem spontanicznej aktywności społecznej dzieci. Szkoła staje się wkrótce dla dzieci ważnym środowiskiem wychowawczym, w którym nawiązuje ono takie lub inne stosunki społeczne, uczy się współzycia w grupie i rozwija osobowość.

Wkrótce ta celowa formalna grupa społeczna, jaką jest klasa szkolna w trakcie swego istnienia szybko przeobraża się w grupę celową nieformalną.

Klasa staje się zatem grupą o podwójnej strukturze: formalnej i nieformalnej.

Granice między grupami nieformalnymi a formalnymi są dość płynne; grupy nieformalne mają w mniejszym lub większym stopniu elementy formalne, np. określoną strukturę organizacyjną, a grupy formalne często zawierają element więzi osobistej tworzącej się w wyniku życia członków w toku wspólnie wykonywanej pracy.

Grupa wywiera wpływ na członków. Członek grupy jest częścią składową jej struktury. Znajomość struktury grupy jest niezbędna, jeśli chcemy skutecznie nią kierować. Praca z klasą polega bowiem na takim organizowaniu grupy i toczącego się w niej życia, by ta organizacja w najwyższym stopniu sprzyjała realizacji zadań wychowawczych, to znaczy rozwijaniu pożądanych cech osobowości uczniów.

1. Z. Ziemiński, Elementy socjologii, PWN, Poznań 1994, s.39

2. Por. J. Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, PWN, Warszawa 1970, s.272-273

3. Por. S. Witek, Poznawanie zespołu uczniowskiego klasy szkolnej, PWN, Warszawa 1975, s.2-3

4. Por. Sowińska, Klasa szkolna jako zespół wychowawczy, WSiP, Warszawa 1974, s.40

5. Z.Zaborowski, Grupa społeczna i jej aspekty wychowawcze, Psychologia wychowawcza, PWN, Warszawa 1962, s.168

6. K.Konarzewski, Sztuka nauczania, PWN, Warszawa 1991, s. 131

Co może być przedmiotem badania w klasie ?

1. Znaczenie grupy dla jej członków (jak uczniowie oceniają swoją klasę na tle innych klas).

Prowadzimy obserwacje zewnętrzne lub przeprowadzamy kwestionariusz.

a) Obserwacje zewnętrzne: czy występuje tendencja do chwalenia się przynależnością do tej grupy, czy istnieją w niej jakieś własne odrębne nieformalne zwyczaje, które są „tajemnicą” i dumą jej członków.

b) Kwestionariusz – uczniowie odpowiadają na wiele pytań, np.

Ze względu na stosunki panujące wewnątrz naszej klasy, nasza klasa jest (wybierz odpowiedzi):

Znacznie lepsza od innych klas.

Lepsza od innych klas.

Taka sama jak inne klasy.

Gorsza od innych klas.

Znacznie gorsza od innych klas.

2. Atrakcyjność grupy.

a) Technika wartościowania uczestnictwa w zespole. Wartościowanie uczestnictwa w zespole mierzymy przez zadanie pytania o to, czy jednostka chciałaby w dalszym ciągu lub w przyszłości pozostawać w nim (wskaźnik zwartości zespołu).

Pytanie dotyczące chęci lub niechęci kontynuowania pobytu w zespole:

„ Czy chciałabyś przebywać w przyszłym roku z uczniami, z którymi dotąd byłaś w kl.II ?”

Odpowiedzi mogą być:

Bardzo chciałabym.

Chciałabym.

Raczej nie chciałabym.

Zdecydowanie nie chciałabym.

Jest mi to obojętne.

b) Z kim spędziłbyś najchętniej wolny czas ?

Powinniśmy zapytać każdego członka zespołu o to, kogo w zespole obdarza szczególnymi uczuciami sympatii, zaufania, wrogości. Uczniowie mają kartki z pytaniami i mają się na nich podpisać.

Przykłady pytań:

„ Wyobraź sobie, że możesz zabrać na zabawę 3 osoby z klasy.

Wybrałbyś.....(wypisują nazwiska kolegów)

„Z kim chciałbyś porozmawiać o swoich kłopotach i zmartwieniach ?

Chciałbym porozmawiać z.....

3. Wiedza dotycząca celów i życzeń zespołu - poprzez zadanie pytań o charakterze ankietowym.

4. Liczba wzajemnych przyjacielskich związków (wybory w obrębie klasy).

Kryteria odnoszące się do większości kontaktów społecznych uczniów.

Kto jest twoim najlepszym przyjacielem ?

Z kim nie chciałbyś siedzieć razem w ławce ?

Z kim chciałbyś siedzieć razem w ławce ?

Z kim chciałbyś wspólnie odrabiać lekcje ?

Z kim chciałbyś grać w piłkę nożną ?

5. Badanie ról społecznych w klasie.

Prosimy uczniów o wymienienie nazwisk tych kolegów, którzy szczególnie dobrze nadają się do realizacji określonych działań – badanie ról społecznych. Uwaga skoncentrowana jest nie na cechach osobowościowych, ale na wykonawstwie zadań związanych z różnymi funkcjami lub działaniami grupowymi, np. pytania typu:

„ Które dziecko w klasie najlepiej potrafi opowiedzieć innym o swoich przeżyciach?”

„ Kto najlepiej tańczy ?”

„ Kto najlepiej ćwiczy na wf?”

„Kto najlepiej gra w siatkówkę?”

„Kto najlepiej umie opowiedzieć uczniowi, który opuścił lekcje, co było przerabiane w klasie?”

6. Normy obowiązujące w zespole.

- a) nieformalne normy,
- b) normy szkolne (wysunięte przez szkołę zalecenia, wymagania, reguły postępowania),
- c) normy o charakterze ogólnym (np. „Bądź ostrożny”).

Zdobywania informacji o normach może odbywać się poprzez:

- a) swobodne wypowiedzi pisemne, wymienienie zestawu cech, które powinny charakteryzować dobrego kolegę,
- b) badania ankietowe polegające na sporządzeniu zestawu cech- uczeń ma podkreślić te, z którymi się zgadza, np.

„Myślę, że dobry uczeń i kolega to taki, który:

- stara się uzyskać jak najlepsze stopnie,
- nie bije słabszych,
- nie wydaje i nie zdradza kolegi,
- postępuje zawsze tak jak inni koledzy”.

7. Przywództwo w zespole (przywódcy nieformalni).

Nauczyciel powinien znaleźć odpowiedzi na pytania:

- Kto jest nieformalnym przywódcą zespołu klasowego ?
- Jakie możliwości wywierania wpływu ma przywódca ?
- W jakich dziedzinach szczególnie zaznacza się wpływ przywódcy ?
- Jakie czynniki decydują o tym, że klasa traktuje te lub inną osobę jako przywódcę ?
- Jakie cechy charakteryzują osoby najbardziej skłonne do podporządkowania się ?

Zbieranie informacji może odbywać się poprzez:

- a) badanie socjometryczne – informacja o przywódcy

Pytamy uczniów o kolegów, z którymi najchętniej współpracaliby lub prosili o radę w trudnej sytuacji.

- b) technikę „Zgadnij kto?”,

- c) pytanie ankietowe dotyczące przywództwa, np.

- „ Czy uważasz, że w swojej klasie należysz do osób, które mają wpływ na innych ?

Jeśli nie, to czy chciałbyś do nich należeć ?

- „Wyobraź sobie, że możesz iść na wycieczkę z kolegą z klasy, którego najbardziej cenisz i który ci najbardziej imponuje lub z najlepszą uczennicą. Kogo wybrałbyś ?”

Ważne jest dowiedzieć się kim są nieformalni przywódcy, jakie wartości cenią, czemu poświęcają swój czas wolny oraz jak liczne grupy uczniów i w jakim stopniu pozostają pod ich wpływem ?

Przystępując do badania struktury określonej klasy szkolnej można posłużyć się następującymi technikami socjometrycznymi: obserwacją, ocenianiem przez sędziów kompetentnych, techniką „zgadnij kto”, badaniem ankietowym, techniką J.L. Moreno, plebiscytem życzliwości i niechęci.